

BOGOLY JÓZSEF ÁGOSTON

Izgalomban a tények mozaikkockái között

Hász Róbert: *Fábián Marcell pandúrdektív tizenhárom napja* című történelmi detektívregényében magas művészi szinten megírt környezetbemutató részek villanak fel. A katolikus plébánia hangulatát és a görögkeleti szerb pap otthonának miliójét hasonlítja össze az író (5. o.). Az utóbbi tethellyé válik és ott a halott. Már a regény elején kiderül, hogy „a ház gazdája holtan feküdt a szomszéd szobában.” Különös tény. Detektív után kiáltó helyzet? Krimi?

Sokan gondolják, érdemes keresni az íróelődöket. Edgar Allan Poe találta ki a krimi? A krimiolvasó típusa korábbi. Ez a korábbi olvasóréteg a sakkjátszmák kognitív mintázatán, a kártyajátékok és társasjátékok izgalmi mintázatain nőtt fel. A bűnügyi történet intellektuális jellegű műfaj. A rémíztő, rejtélyes büntényeket elbeszélő író játékelméleti, gondolati-logikai előfeltevéseket alkalmaz. A bizonytalansági tényezők közé kevert kemény faktumok mozaikkockái között tájékozódik az olvasó. Néha kapkodja a fejét. A detektívregénynek szereplőkkel felépített izgalmas cselekménye van. A detektívregény nem asszociációs történetmondás, hanem gondolati-logikai felépítésű, hosszabb elbeszélés. Irodalmi fikció. Nem akar a teljes valóság dokumentumszerűségének jellegével feltűnni. Valószerűséget árasztó történetmondásként értelmezhető. Szereplői között ott vannak a detektív hősök és a bűnözők.

Írói eszközökkel narratíva épül fel, Fábián Marcell pandúrdektív nézőpontjából. Fábián Marcell regényalakja végigvonul a detektívregényen. Narratíva alakul

ki az író munkája nyomán és megszületik a detektívregény belső világa. Nyilvánvalóvá válik, a detektívregény nyelvi, művészi konstrukció. Tematikailag az erőszak, a normaszegés és a rejtett deviancia ad meghatározó jelleget a kibontakozó történet számára. Ennek a detektívtörténetnek tizenhárom stádiuma van. A narratív szerkezet, a fejezeteket tekintve, tizenhárom napba sűrítetten biztosítja az olvasó számára a bűnöldözési história izgalmát.

A történelmi detektívregény helyszíne: Zombor, és környéke. Időszak: a tizenkilencedik század vége, a huszadik század eleje. Hász Róbert történelmi detektívregényének történeti-szociológiai, morális és esztétikai olvasata is lehetséges. Összetett, ötvözött olvasói élmény keletkezik. Az író atmoszférát képző ereje figyelemre méltó. A rövid lírai, leíró betétek az eseménymenetet összekötő részekben a regénybeli történelmi miliót érzékletesen idézik fel. Olvasás közben, az író által a befogadó szinte képzésben részesül. A detektívregény olvasói számára útmutatást adó üzenet: pontosság, nyugalom és hidegvér. Alexander Gross: *A detektívek kézikönyve* című művének említése hangzik el a regényben. „Meggzabadulni minden felesleges érzelemtől, kizárni az undort, félelmet, haragot, felháborodást. Az ember legyen hideg és precíz, akár a sebész szikéje.” (28. o.).

Hász Róbert: *Fábián Marcell pandúrdektív tizenhárom napja* című történelmi detektívregényében elmélkedést olvashatunk a házasságról (96–97. o.). Az ökokritikai és meteorológiai nyomolvasás

Bogoly József Ágoston (1958, Csorna) ~
Irodalomtörténész és kultúrakutató,
egyetemi docens (ELTE), a Csongrád
Megyei Honismereti Egyesület tagja.

horizontján bővülnek a tapasztalat által igazolt ismereteink, hiszen naplementekor az ég alja elárulja azt, hogy milyen idő lesz várható (104–105. o.). Metakommunikációs és proxemikai szinten, Hász Róbert detektívregényének olvasója jelértelmezővé válhat. Messzemenő következtetéseket építhet ki, amikor a szereplő arca megnyúlik, pupillái kitágulnak (119. o.). A tizenkilencedik század végi, a huszadik század eleji zombori és Zombor-környéki magyarság történelemértelmezését a regény egyik szereplője, Ódry papa nézőpontjából (136–137. o.) ismerjük meg. A zombori gőzmalmokat és a századforduló idejéből a Zomborra lisztet szállító csúváros kocsik lovainak jellegzetes csengettyűit is felidézi az író (142–142. o.). Az egykorú spiritiszta szeánsz egyik titokleplező szituációja is megelevenedik (176–177. o.). Az álom és a teremtő képzelet határán lebegő irracionális benyomásokot rögzítő író stílusművészetét csodálhatjuk meg (182–183. o.). Gozsdu Elek író, ügyész alakja is feltűnik a detektívregényben, *Tantalus* című kötet kap említést (184. o.; 193. o.) és külsejének leírásával találkozunk (195. o.).

Izgalomban, fordulatszerűen tárulnak fel a tények és a gyilkosságok (195–217. o.). Heindlhoffer alezredes felkiált és kérdezi: „Három hulla egyetlen napon? A száraz tény: „Öt halott egy hét alatt.” (218. o.).

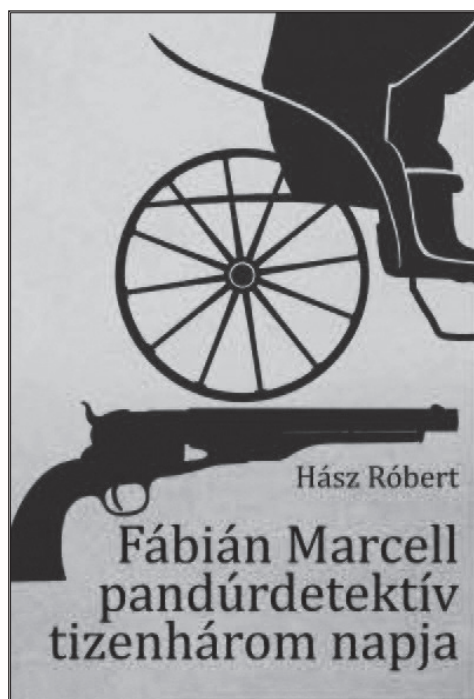
A nyomozásban a deduktív módszer főlényé megmutatkozik. A feltételezett időrend-

ben rekonstruálható eseménymenetre való következtetéssel szembesülünk (219–221. o.). Felbukkan a nyom, amin már el lehet indulni (223. o.). Drámai szituációban Bánáti csendőrparancsnok önidentifikációs vallomása hangzik el (229. o.). Bánáti felesége lényegretörően fogalmaz: „Hát miben vétkezünk a legtöbben? Képtelenek vagyunk uralkodni vágyainkon.” (230. o.).

Bobora terelődik a szó. Ismertetőjegye: szőke, göndör hajú, zöldkockás nadrágot visel, kis akcentussal beszél magyarul (234–235. o.) Milorád zombori rendőr alparancsnok és Marcell detektív Bobora meggyilkolt állapotban találják rá (254–255. o.). A tények pici mozaikkockáinak alapjelentőségét emeli ki Hász Róbert detektívregénye (256. o.). Bánáti csendőrkapitány botránya (261. o.), Jaksity Borivoje, azaz Bobo, a rajztanár kulcsszerepéről és karakteréről kapunk információt (262. o.). Bánáti alakjának lelepleződése a felesége elmondása által, megvilágítja az elburkolódott tényeket (264. o.). Milorád rendőr alparancsnok az embereket szé-

les körben karbantartó „összmonarchikus” rendről beszél az egyik zombori sörözőben. A rendről szóló markáns nézeteit Marcell pandúr detektív számára fejti ki (273–274. o.). Az aggastyán László atya életbölcseletét, saját tapasztalata alapján foglalja össze és élete során összegyűlt tudását átadja Marcell részére (295–296. o.).

A nyilvánosságnak szánt módon, hogyan zajlott a tények új-

rarendezése, az igazságszolgáltatás látványképzése? A kellemetlen ügy lezárása ezzel a módszerrel történt: „...minél fájdalommentesebben és a legkisebb presztízsveszteséggel lezárni” (307–308. o.). A regényben olvasható Dr. Pekáry Ferenc budapesti rendőrkapitány Fábrián Marcell zombori pandúrdetektívnek írt szakmai levele. A levél a londoni rendőrség által használt új szemléletű, daktiloszkópiára alapozó nyomozási módszerek és technikai segédeszközök magyarországi bevezetéséről szól. A budapesti rendőrkapitány dícsérően ismeri el Fábrián Marcell zombori pandúrdetektív szakmai modernizáló törekvését (315–316. o.). Lélekrajzzal találkozunk és közvetlenül utána finom, rövid tájleírás következik (322–323. o.). Érdekes epizód, amikor Marcell pandúrdetektív keresi, kik lehetnek a szülei és önmaga után folytat magánnyomozást (322–323. o.).

„S az egymástól távol álló, össze nem illő dolgok egyszer csak elkezdenek gravitálni egymás felé.” (330. o.). Újabb felismerés kerül felszínre (335. o.). Hirtelen fordulatban elmerülve fokozódik az olvasó izgalma. „Üsd le Misi! – kiáltotta Metzker Ákos, és tett egy lépést feléje.” (337. o.). Az írói mesterség magas színvonalán próza-poétikai síkváltással találkozunk (338. o.). Fábrián Marcell pandúrdetektív majdnem gyilkosság áldozata lesz. A helyzeti feszültséget és az ütlegelést már elviselni nem képes pandúrdetektív álomba merül (351–352. o.). Az igazság rövid pillanatai nyilvánulnak meg és Hász Róbert történelmi detektívregénye befejezést nyer (354–355. o.).

A detektívtörténet lehetséges tipológiájának elemei a nyomozás, a bűnügy, a rejtély mentén sorra megjelennek. A tömegkultúra körébe tartozó regényforma, a klasszikus detektívtörténet mai újraindítása,

új felemelése Hász Róbert részéről sikerre vezetett.

Borges: A *krimi* című magyar nyelven is megjelent előadásában leírt ötletét figyelembe véve felvetették, detektívtörténetet lehetne írni Cervantes *Don Quijote* című regényének huszonegyedik századi satírájaként. Edgar Allen Poe bűnügyi történetei nevelték ki először szélesebb körben a krimiolvasásban jártas olvasókat. Poe előtt, a rá nagy hatást gyakorló E. T. A. Hoffmann *Scuderi kisasszony* című, 1818-ban megjelent titokzatosságokat érzékelhető kisregénye volt a mintaadó a rémtörténetek szerzői és a detektívtörténet írói számára. Dosztojevszkij *A Karamazov testvérek* című, 1880-ban megjelent regényét Thomas Mann a legjelentősebb kriminek tartotta. A szakirodalomban rámutatnak, Dosztojevszkij *Bűn és bűnhődés* című regénye (1866) alapvetően bűnügyi szüzsét tartalmaz. A *Don Quijote* című regénynek is lehetséges oknyomozó és gyanúval teli, detektívtörténethez illő olvasásmódja. Ha az irodalmi konvenciók alakváltó továbbélésének előtörténetére tekintünk, akkor Szophoklész *Oidipusz királya*, E.T.A. Hoffmann *Scuderi kisasszonya* és Franz Kafka *A pere* anti-detektív történetként is értelmezhető. Umberto Eco: *A rózsza neve* című regényében a különböző megismerési, nyomozási, nyomolvasási és bizonyítási mechanizmusok tárulnak fel.

Mit mondhatunk a detektívtörténetről? A rejtélyközpontú detektívtörténet próza-poétikai megközelítése során a regénybeli eseményeket kauzális szempontból értelmezzük. A mindent felölelő okság járja át a regénybeli folyamatokat. Az oksági alapon működő regény értelmezési tartományán belül célelvű működés van érvényben. Rekonstruálható, múltbéli eseménysor a nyomozás tárgya. Mire épül az elbeszél-

lés? A narrátor adott esetben a nyomozó társaként viselkedik. Az olvasó is társ lesz a nyomozásban, a bűnesetfelderítésben. Drámai eseménysor és beavató elbeszélés váltakozhat. A detektívtörténet konvenciójához tartozik, hogy a rejtett rétegekre a történet végén jövünk rá. A dinamikát adó tényező, menet közben még kevéssé valószínű, de a végén igazságértéket képviselő valóságos okká válik. A körülmények összjátéka túllép a bizonytalansági állandón és feltáru a bizonyosság konkrét lehetősége.

A dedukció módszere hasznosul. Megfigyelőképesség, képzelőerő, nyomozói eszközök és szerepjátékok kerülnek bevetésre. A szenzációt keseső irodalom körébe tartozik a történelmi detektívregény? Az emblemikus detektív a mestersége titkait teljesen nem leleplezi le. A nyomok hálózatának feltárása, a tettes alkatának, jellemének megformálása, a különböző helyszínekről készülő beszámolók színesítésének összeállítása, a drámai jelenetek közepette történő bűnügyek felderítése közben működteti szövegjátékát az író. Az áldozat érdekeit képviselő, önfeláldozó detektív heroizmusa vagy lovagiassága megragadó lehet az olvasóközönség számára. A cselekmény rendszerszerűségének logikai felépítése pedig vonzza a rejtvényfejtő olvasásmódra éhező olvasót.

Az író és befogadó viszonya a társasjáték-szerűségben, a nyomolvasásban és a nyomvesztésben alapozódik meg. A rejtély energiája, az elbeszélő szerkezetben érvényesülő logika felismerése létrehozta a klasszikus-analitikus detektívregényt. Még a szeszélyteli asszociációnak is marad moz-

gástere. Az elhallgatás, a késleltetés, a sejtető utalás izgalmassá varázsolja a nyomolvasást és a történetmesélést. A játékszerűség és a valóságszerűség összeolvad. A megfigyelés látószöge meghatározhatóvá válik. Az elbeszélői nézőpont azonosítható. A rejtély megoldását izgalmasan készíti elő a tettes bűnbeesésének szituatív feltárása.

Detektívstori a magas- és tömegkultúrában? A detektívregény divatos műfaj. A detektívregény virágzik. Szilasi László, Hász Róbert vonatkozó regénye igazolja ezt az állítást. A detektívregény megkeresi magának az olvasót. A detektívregény előzményei bizonyították, a pitavalt, a titokregényt, a bűnesetelbeszélést izgalmi szinten élvező, a rejtélyhatást kihasználó olvasásmód él. A tettes burkolt szerepköre, a detektív oknyomozó, rejtélyfeltáró, dekódoló szerepe, az áldozat és a detektív figurájának megformálása érdekli az olvasót. A történelmi detektívregény által a múlt hozzáférhetőségi határai kitolódnak. A múltba lemerült rejtett előfeltevések a detektívregényben a kulturális-szociológiai szemléletmódban újra megvilágításba kerülnek. Sok múlik azon, hogy milyen feladványt készít az író. Hogyan oldódik meg a detektívregény feladványa?

Hász Róbert *Fábián Marcell pandúrdetektív tizenhárom napja* című történelmi detektívregénye a textuális izgalmassági fokozatok és a szöveg előrehaladó „izgalomsűrűsége” területén a kritikai kultúrakutatást és a történetmondás erényeit számontartó szemlélet számára elismert minőségű feszültséget, izgalmat, szórakoztatást és esztétikai élményt nyújt.

Hász Róbert: *Fábián Marcell pandúrdetektív tizenhárom napja*.
Budapest, Kortárs Kiadó, 2017.